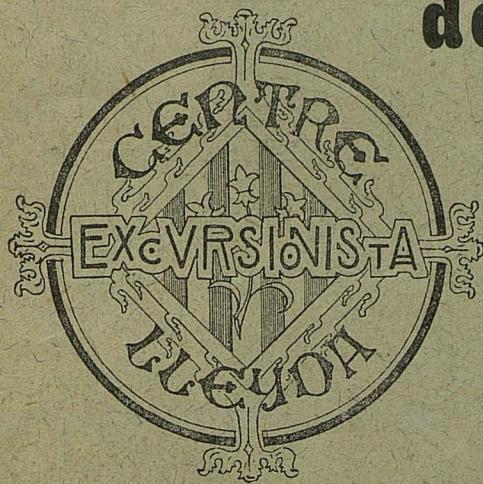

Bulletí del Centre Excursionista de Lleyda

INDEX

TEXT.—*E. Arderiu*: Lo Canonge poeta, de Guissona (acabament).—*Rafel Gras*: Del Folk-lore lleydatá.—*Manel Herrera Gés*: Memoria llegida en l'acte inaugural del curs de 1908-9.—*Enrich Arderiu*: Memoria llegida en l'acte iuaugural del curs de 1908-9.—NOVES.

Nums. 11 y 12. Any I.
Novembre y Desembre. 1908

Consell de Redacció:

Enrich Arderiu y Valls, President; Rafel Gras de Esteva, Vispresident; Manel Herrera y Ges, Secretari. Vocals: Alfred Pereña Reixachs, Manel Giménez Catalán, Joseph M.ª Vicens, Manel Serra, Lluís Izquierdo, Magí Morera Galicia, Manel Gaya y Tomás, Romá Sol Mestre, J. Estadella v Arnó, Francesch Morera, Joseph Reig Palau

Comissió Administrativa:

M. Roig y Morera, President; Frederich Godás y Lluís Postius, Vocals.

Advertencies:

Lo número ordinari constarà de 16 planes.

L' Administració del BUTLLETÍ s' encarrega de fer tirades apart dels articles que inserte.

Lo BUTLLETÍ deixa intacta als respectius autors la responsabilitat de les opinions sostingudes en llurs articles,

Suscripció PER UN ANY: CINCH pessetes.

Fóra d' Espanya: cinch franchs.

REDACCIÓ: Carrer Major, 82.—Lleida (Lérida-España)

ADMINISTRACIÓ: Plassa de Sant Joan, 16, Botiga.—Id.

BUTLLETI
del
Centre Excursionista de Lleyda

Lo Canonge poeta, de Guissona ⁽¹⁾

Lo text de la «Selva» d' en Geroni Ferrer se distribueix en la següent forma. Introducció, trenta tractats y eixida de la «Selva».

En los trenta tractats s' hi desenvolullen los punts que s' esmenten á continuació: 1.er, la fé; 2.on, la esperansa; 3.er, la caritat; 4.at, amor de Deu; 5.nt, amor als enemichs; 6.é, temor de Deu; 7.é, soberbia; 8.é, humilitat; 9.é, avaricia; 10.é, lliberalitat; 11.é, luxuria; 12, castedat; 13, ira; 14, paciencia; 15, gola; 16, abstinencia; 17, enveja; 18, peresa; 19, diligencia; 20, oci; 21, penitencia; 22, oració; 23, obediencia; 24, soledat; 25, lo món; 26, les paraules ocioses; 27, lo silenci; 28, los perills de nostra vida; 29, lo fi del home; y 30, sentencies morals.

Per l' enunciatió de cada un dels títols que encapsen los tractats se desprén que la obra del Canonge Ferrer ve á ser una exposició en vers de punts morals. Lo mes notable, sens dupte, de la «Selva» es lo tractat referent á sentencies morals, de les quals se 'n podria triar un bon aplech, dignes de figurars en una colecció d' aforística popular catalana: tant lo pensament com la forma tenen cert ayre folk-lòrich.

La introducció consta de setze octaves: en ella exhorta á la mortificació, seguint l' exemple de Jesucrist:

Axi 'l varó de Deu que 's mortifigue
encara'l tracten mal, ni injurien,
ab mansesa pera sufrir se aplique
qual mort al món, pensant que desvarien
tots los mundans, qui ses accions dediquen
á sos plaers, guarda que no 't desvien
ab la venjansa y honra del agravi;
que si imites al mort tu serás savi.

(1) Vègense los números 5 y 9 del «Butlleti».

Lo tractat de la fe se desarrolla en 46 estrofes de tres versos:

Si quan la mar se embravex,
la pedra está en sos confins
poc, apoc la du de dins.
Empero la roca ferma
per molt la combatel' mar
no se la 'n pot aportar.
Quant mes la cubren les aygues,
á la tempestat passada
reste molt mes netejada.

Lo tractat de la esperansa se subdivideix en dos capítols: esperansa vana y esperansa virtut.

A la esperansa vana hi dedica 33 estrofes de tres versos:

Si edifiques sobre arena
ó sobre d' ayqua corrent
may farás bon fonament

No 't jactos de laugeresa
ni habilitats corporals,
car ho han los animals

A la esperansa virtut hi dedica 26 tercerilles:

Será vana la esperansa
per molt la tingues preciada,
si sens obres va fundada.

Exposa en 41 tercerilles lo tractat de caritat:

Lo qui pot unirse ab Deu
ab lo nus de caritat
es molt benaventurat.

Divideix lo tractat del amor de Deu en tres capítols: 1.er, cóm Deu per amor del home ha creat totes les coses y cóm lo debem amar per elles y sobre totes elles: 2.ºn, cóm Deu ha de ser amat per ser bo, hermos y iich y pe's grans beneficis que ns ha fet: 3.er, del gran amor de Deu en darse 'ns en menjar y del amor y aparell que habem de tenir al rebre'l.

Lo primer capítol conté 81 lires:

Com l' or ab gran estima
als metalls excedex y ab hermosura
y ab esmalt los subfima,
axí excedeix y apura
l' amor á les virtuts de la Creatura.

També aquest capítol del amor que l' home deu tenir á Deu està desarrollat en 81 lires:

Si totes les creatures
son dibuix de Deu y son retrato,
si amo á estos pintures,
que son sols aparato,
perqué dexaré á Deu per són ornato?

Aquest tercer capítol conté 79 lires:

Dins del Egipte entrareu,
llansareu tots los ídols que tenien,
Llátzer resucitareu
mentres queus acullien
en casa per lo amor que allius tenien.
Los tormentos queus tocaren
com creu, assots, espines, claus y llansa,
tots los santificareu,
als quals per tal privansa
adoram molta alabança.

Segueixen quatre planes de versos qu'han sigut tatxats, los quals eren estrofes tercerilles sobre l'amor al proxim: lo tatxat constituía lo tractat quint, lo qual se coneix no fou de gust del autor, ó del copista, qui'l suprimí corrent als demás tractats la numeració que, per consegüent, apareix corregida en lo manuscrit del Arxiu històrich Nacional.

L'amor als enemichs està repartit en tres capítols: importància del amor als enemichs y mals qu'ocasiona l' odi; danys que's fan los enemichs á si mateixos; y profit que nostres enemichs nos fan.

Lo primer capítol conté 28 décimes:

Per conservar la virtut
convé un bon fael amich
ó un molt aspre enemic
que 't fasse anar molt astut;
perque si acás ets caygut
en algun vici ó error,
ell te dirá sens temor
lo que ton amich te calla,
perque l' home en la baralla
diu quant té dins de son cor.

Lo dany que's fan los enemichs á si mateixos dona materia al autor pera 23 décimes:

Es lley del joch d' exadrés

no matar sense ganancia,
y guardar ab molt gran' ansia
lo Rey qu' en lo taulell es:
ha-hi general, cavallés,
ha-hi alferes, ha-hi sargentos,
ha-hi peons que tots abtentos
fan al rey una muralla,
figurá d' una batalla
posada á punt ab portentos.

Pres lo exadrés per figura
d' aquesta vida ab sa lley,
pren la fe en lloc del Rey
guardantla sempre ab cordura,
pendràs la caritat pura
per la dama, y la esperansa
per los Rochs, y'l's de la llansa
per fortalesa, y'l's de punta
per prudencia, y després junta
los peons ab la tempransa.

Per jugar mol be aquest joch
se comensa ab un peó,
perque es molta de rahó
que 't trempos com ferro al foch;
als estrems poses un Roch.
Als estrems de desconfiarsa
has de posar la esperansa
envers Deu, la fortalesa
juga després ab destresa
apunta de una tempransa.

La fe sempre has de guardar
que no li donen un mat;
juga de la caritat
que ab ella te has de salvar,
ab ella pots subjectar
tot lo joch de ton contrari,
y si per algun desvari
per no guardarla morie,
de que ton joch se perdrie,
se fa de molt ordinari.

Al profit que 'ns fan los enemichs hi dedica l' autor 38 décimes;
Si guardes un b'stonet

perque ab ell sacuts la roba,
y 'n trau tot lo pols que hi troba,
y ab ell tens ton vestit net,
si 't fa l' enemich perfet,
en quant mes lo deus preciar,
y 'l deus mes que'l bastó amar
puis per ell ets virtuòs;
tinlo donch per molt preciós,
procura'l en estimar.

Lo tractat del temor de Deu té 28 décimes:

Molts temen la mort del cos
y no temen los pecats,
y ja veus quant van errats,
no tement lo mes danyós;
semblen al ninyo espantós
que tem un coco ab gran por,
y á la flama sens temor
de posar los dits no teme,
ahont posats allí los creme
ab gran sentiment y plor.

Lo tractat de la soberbia està distribuit en tres capitols: 1.er, descripció de la soberbia; 2.ºn, cóm Deu humilie als soberbis; 3.er, dels remeys contra la soberbia.

Lo primer capítol conté 58 tercerilles, de les quals n' hi ha vuyt de tatxades:

Es soberbia una torre
de defensa pera'ls vicis,
pera sos mals exercicis.
Los mes vicis son com cases
junt d' una torre fundades,
que son d'ella defensades.
Defense als vicis la torre
ab los grans tirs del menyspreu
contra'ls manaments de Deu

A explicar cóm Deu humilia als soberbis hi dedica en Geroni Ferrer no mes que 24 tercerilles:

Serà humillat qui s' exalte
ab menys preu y ab molt gran plor,
digué Deu nostre Senyor.

Am 24 tercerilles se dona rahó dels remeys contra la soberbia:

Puis de que t' has d' entonar

sent tant flach y carregat
de miseries ton estat,

Just es que sies humil,
puis ets un vas d' inmundicia
y femer de gran bruticia.

La humilitat es dividida en dos capítols: la humilitat com virtut;
y modo com Deu exalte als humils.

Lo primer capitol consta de 49 tercerilles:

Amich es Deu dels humils,
puisque no elegí senyòrs
sino pobres pescadors.

Lo capitol, destinat á descriure com Deu exalte als humils, té 41
tercerilles.

Guarda no sies hipocrit
ab humilitat fingida,
que Deu veu tota la vida.

La avaricia se desenrotlla en 35 tercerilles lo primer capitol y 29
(una de tattxada) lo segón:

Es lo avar acomparat,
com es tant insaciable,
al mar, infern, y al diable.

Si mires á la pobresa
de Jesús nostre senyor,
no serás avar de cor

La illiberalitat se descapella en 35 tercerilles, una d' elles
tattxada:

Als homens son illiberals
apenes amichs los falten,
ni qui ses virtuts exalten.

A la luxuria hi dedica l' autor dos capítols: descripció de la luxuria
y remeys.

Lo primer capitol consta de 49 tercerilles:

Pochs són los que se 'n escapan
de pagarli algun tribut
en vellesa ó (en) joventut.

Los remeys de l' avaricia ocupen 46 tercerilles, de les quals n' hi
ha tres de tattxades.

Pera evitar la luxuria
guarda't de les ocasions
y de carnals companyons.

Lo tractat de la castedat consta de 32 tercerilles:

Que la neu son blancor guarda
alt en la regió del ayre
no s' ha de tenir en gayre.

Mes que, estant baix en la terra,
sie blanca calsigada
ha de ser molt estimada.

A la ira hi dedica 45 tercerilles, de les quals n' hi ha tres de tatxades:

Quan te trobarás ab ira
guarda't de que res no digues
fins que reposat estigues.

Lo tractat de la paciencia conté 45 tercerilles:

Si 't persegüexen ab odi,
aprén de sufrir ab zel,
que llavors guanyes lo cel.

Venen després 16 estrofes tercerilles ab lo titol *Dels tres graus de paciencia*, que formen lo segón capítol del tractat del mateix nom:

Lo primer grau de paciencia
es saber dissimular
les injuries pots venjar.

Les tercerilles, en que 's desenrotlla 'l tractat de la gola, arriben al nombre de 65; y d' aquestes n' hi ha deu de tatxades:

Debilite nostre cos
y ab los accidents que aporta
aporte l' ànima morta.

L' abstinència obté un desenrotollo igual de 65 estrofes tercerilles: n' hi ha tretze de tatxades:

Alcansarás de la carn
victoria sens resistència,
si 't poses ab abstinència.

A la enveja dona l' autor una extensió de 53 tercerilles, sols una inutilisada:

Mes es lo envejós tant ciego
que pique al am sens boci,
sens veurer contento allí.

De les 48 tercerilles destinadas á la peresa n' hi ha tres d' inutilisades:

Es lo perós qual cigala,
descuidat ab negligència
sens ninguna diligència.

Dos capítols son los dedicats per en Geroni Ferrer à la virtut de la diligència: lo primer, ab 31 tercerilles, de les que n' hi ha dos d'inutilisades; y 'l segon, ab 33 estrofes de idéntica factura, de les que també son dos les inutilisades:

Lo que á l' ànima pertany
de fer ab solicitut
es diligència virtut.

Si ab pensaments deshonests
la carn te vol divertir,
aquí mateix has de dir:

Senyor, ab vostre temor
enclavaus mes carns y vicis,
car temi vostres judicis.

Lo tractat del oci consta de 29 décimes com la següent:

Ninguna cosa devem
tan guardar ni aprofitar
com lo temps, puisque cobrar
no's pot quan perdut l' havem:
si'ls bens ó diners perdem,
podem tornar á guanyarlo;
mes lo temps perdut tornarlo
ja veus que no'ns es factible,
y puis que'ns es impossible,
procura'l be en emplearlo.

Al tractat de la penitència considera l' autor la importància d'aquesta y 'l perill de no ferla á son degut temps.

Al primer extrem hi consagra 17 décimes.

Es penitència un dolor
que tenim de haver ofés
á Deu y del que hem comés
nos penedim de bon cor;
y proposam ab fervor
de no tornar á pecar
y procuram agradar
á Deu ab tot lo que fem;
y fentla així alcansarem
lo cel després de finar.

Dedica 44 décimes al perill que tenen los qui allarguen la penitència á la vellesa y hora de la mort.

No tardes á convertirte

ni allargues la penitencia:
 si estás ab inadvertencia,
 pots subitament morirte:
 Deu vindrá sens advertirte
 ab lo dia de venjansa;
 diu lo savi que esperansa
 tens de ta vida tan curta,
 mira que ves á la hurtá
 sens un' hora de confiansa.

—Tractat 22.-De la Oració.

Son 24 décimes.

Es la oració un correu
 que á Deu va dins d' un instant;
 y'l que demane lo orant
 lo hi mostre al conspecte seu:
 dos coses lo correu deu
 tenir per bon missatger,
 la una sie lauger
 l'altra que vage ab prestesa,
 porque si acás té peresa
 no perde lo seu afer.

—Tractat 23.-De la obediencia.

Son 28 décimes.

Passant per una estretura
 aspra, ferma y no aplanada,
 la serp reste renovada,
 y reste allí la pell pura.
 Jesucrist en la escriptura
 t' encomane ab vehemencia
 de la serp la gran prudencia;
 considera be sa trassa,
 passa tu com ella passa
 estret per la obediencia.

—Tractat 24.-Dels fruits de la Soledat.

Conté 16 décimes.

Oh gustosa soledat,
 ditxós es lo que t'alcanse
 y que ab tu's recull y llanse
 d' aquest món la vanitat.
 No hi ha vestit de brocat,

ni llits mes blaus ni preciosos,
 ni menjars mes saborosos
 pera un descans de consciencia
 com trobar ab inocencia
 tos passatems amorosos.

—Tractat 25.-Del Món.—§. 1 .—De sa condicio quant dobla y falsa es.

Consta de 70 estrofes y una de tornada, totes de cinch versos de 12 sílabes, ab cesura després de la 6.ª y rimant 1.er ab tercer y 4.er y 2.^{ón} ab 5.^{nt}; hi ha algunes estrofes en que tots los versos tenen lo mateix consonant: dos estrofes son tatzades.

Quan fuig (lo món) es no res,— quan es vist asombra,
 quan s'alse es un fum,— quan abayxe es terra,
 quan se guste es fel,— quan se ame es ombra,
 quan propicio es vent,— quan contento escombra,
 quan dorm es perill,— quan fa pau es guerra.
 Es als descuidats —qual de palla sostre,
 aborrex qui l'ame,— al qui'l creu enganye.
 aflux qui'l serveix,— qui l'adore 'l postre,
 deshonre á qui l'honre,— llanse á qui l'arrostre,
 oblide á qui'l cerque,— al just enmaranye.

Tornada

Puig que'l món es fals—y ple de aparençia
 y de grans enganys —ab tants embarassos,
 no fies ab ell,— mira ta conciencia
 com te va advertint—dins ta propia essència;
 guarda que t'avise,— perque es ple de llassos.

—§.-2.-Dels enganys y llassos d'est món.

Consta de 57 estrofes com les anteriors y una tornada: hi ha una estrofa tatzada.

Si lo temps que gastes —en coses mundanes,
 ton conexecement —y amor empleasses
 sols ab Jesucrist,— facilment les vanes
 voluntats del món —per les soberanes
 es cert que de gana —les del món dexasses.

Ab les vanitats —d'est món no imagines,
 ni ab delits mundans,— perque son pintura,
 dins de ton judici —fes, qual xich, tantines
 pensant que en lo cel —hi ha unes grans mines
 riques de descans —contento y ventura.

Tornada

Puig tot lo d' est món — va ple d' amargura
 guarda en ser vençut — de ses aparençies
 perque tot son llassos — de desaventura:
 ab Deu trobarás —segura ventura,
 veritat, y vida —ab gloria d' herencies

—§.-3.-Cóm Deu es veritat y no sols pot mentir, pero done molt
 mes del que promet.

Son 53 estrofes de cinch versos y la tornada: tres estrofes tatxades:

Yo so lo camí —veritat y vida:
 digué Jesucrist: — Sant Joan ho conte:
 Deu no pot mentir,— ni de res se obliada.
 Lo món al contrari—es de la mentida
 autor, y enganyant te—ab lo oblit te afronte.

Es la veritat — de Deu propria essència:
 contra ella no basten— los poders, ni forses
 que tot lo món té,— perque á sa presència
 puguen ofuscarlo;— diu esta sentència:
 la santa escriptura — guarda no la torces.

Tornada

Donchs, puisque Deu es— veritat y vida,
 fesli tu amistat— y 't dará en un tempre
 descansada vida —dará 't sa dispensa
 que té dins sa gloria —ahont sens ofensa
 de res, estarás— ab ell pera sempre.

—Tractat 26.--De les paraules ocioses.

Té 23 estrofes y una tornada; totes elles, menos la tornada, de 9
 versos; los versos 6, 7 y 8 son heptasílabs y'ls restants de la estrofa
 endecasílabs, consonant 1.er ab 3.er, 2.on ab 4.art y 5.nt, 6.e ab 7.é y
 8.au ab 9.é.

De totes les paraules ocioses
 que parlarán los homens fentne ofici,
 encara que no sien malicioses
 en contra de ningú, ni en perjudici,
 nos diu Deu Jesucrist que en lo judici
 demanará á tots comte;
 y, si serán sens comte
 les que haurás parlades,
 serán ab mes judici castigades.

Nostres cors acompañen á la cera

que ab lo foch y calor se torna blana
y ab lo fret dura y forta, de manera
que sense una gran forsa no s' aplana
ni d' ella obrarne be ab art humana.
Pera poder obrarla
procuren escalfarla;
y quant mes escalfada
tant millor podrá en tot ser ben obrada.

Tornada

Cansó, mentres que cantes,
puis del parlar cantant document dones,
mire be com entones,
que quan s' entona ab art, ab veu mes alta,
tant mes un semi to mostre mes falta.

—Tractat 27.--Del silenci.

Son 21 estrofes de 11 versos cada una y la tornada de 5 versos:
los versos 1.er, 3.er, 4.art, 6, 8, 10 y 11 son endecasilabs y' ls restants
heptasilabs: consonen 1.er ab 4.art, 2.ºn ab 5.nt, 3.er ab 6 y 7, 8.au ab
9.é y 10 ab 11.

Aquell que en lo parlar prest se abalansa
li notarás grans falies:
es gran art lo callar quan se ocasiona
y 'l parlar ab modestia es gran tempransa:
si gens un loco assaltes,
no aguarde temps, ni modo, y se abandone
á tot, ni á sí perdone;
ab crits y desatinos sa injuria
la denote ab grau furia.
Lo prompte y arrajut ab parlería
es semblant al orat en sa follia.

Tornada

Cansó, puis del silenci
vas donant documents á ta manera,
si 't diuen qu' ets grossera,
no tens pera respondrer altra escusa
sino que ton parlar ab art t' escusa

—Tractat 28.--Dels perills de nostra vida.-Cansó Real.

Conté 28 estrofes de 13 versos cada una y al final del tractat hi
va una tornada de 3 versos: los versos 3, 6, 9, 10 y 13 son endeca-

silabs y 'ls restants heptasilabs; consonen lo 1.er ab 4.art, 2.on ab 5.nt, 3.er ab 6.é y 7.é, 8.é ab 11, 9.é ab 10 y 12 ab 13.

En aquest món la vida
del home es qual floreta,
que nax de dins d' un camp bella y galana
y prest es consumida:
Com diu David profeta,
ab molts perills está la mes ufana,
quant mes argull més vana,
sempre està perillosa,
enmustiela lo sol, l'aygua la ofegue,
paltríguela un animal y la rosegue.
Per guardarla briosa
no hi val ras ni cuberta,
que puguen mantenirla un'hora certa.

Tornada

Cànsó, puis dels perills ab perills tractes,
quant mes los perills trilles
tant mes entre'ls perills, ab ells perilles.

—Tractat.-29.-Del fi péra que fou creat l' home.

Conté 142 parelles de versos, consonant entre si cada parella: la primera parella es de versos octosilabs y totes les demés tenen lo primer vers de 5 silabes y'l segón de 9.

Tot quant hi ha naturalment
va per son centro en continent
y es aportat
peral fi propri que es creat
ab gran destresa
segons que la naturalesa
los concebex
y pera allí los induex
seguint son norte
y per son medi los aporte
al propri fi,
com collegirse pot de aquí
de que del mar
ix l'aygua y ve allí á parar

—Tractat.-30.-De morals Sententies. §.I.

Conté 217 tercerilles, la major part d'elles enclouen una sentencia.

Per ser aquest lo punt en que demostra millors aptituds lo Canonge poeta y pera que sia factible formar un judicí cabal de les qualitats d'aquest escriptor, més moralista que poeta, transcribim á continuació un bon enfilall de máximes: lo lector veurá que n' hi ha de bones y fins de molt bones y que en sa majoria son dignes de conservarse:

Tin per superbo ó per ton'o
qui desprecie 'ls consells,
majorment si son de vells.

Es consell molt singular
que, si foll bon consell dona,
no'l dexes per la persona.

No't riges per tu matex,
majorment si no ets legit
y no tens lo cap florit.

Ab lo mans pren companya,
ab lo vell la experientia
y ab lo docte la sciencia.

Al home que molt s' alabe,
tindráslo per imprudent,
ple de vanitats y vent.

Si tens de parlar d' algú,
guarda que no'n digues mal,
díguesne be, que mes val.

Serás tingut per discret,
si no parles ab desvari
y dius sols lo necessari.

Lo qui molt dupte en respondre,
quan se veu interrogar,
está molt prop de negar.

L' home que's pose á desdirse
ó á negar lo que ha promés
ab ell no fies jamés.

Mal viure no pot durar;
si dolenta vida fas,
mala llebre cassarás.

Procura sempre que pugues
fugir de gent sospitosa
hont la vida es perillosa.

Lo gavinet que poch talle,
y l' amich de poch profit
lo deus posar en oblit.

Tindrás per cosa molt certa
que may será fael amich
lo qui t' ha estat enemich.

En lo be no's pot conixer
la verdadera amistat,
sino en la necessitat.

D'aquell que't lloará massa,
encara que amich li sies,
jo't consello no t'hi fies.

Lo honrar á cadaqual
y darlos dolsa respoeta
val moltíssim y poch costa.

Guárda't de sembrar agravis,
que allá hont no penses broten
y sobre 'l sembrat rebroten.

Parent del avar, no aguardos
obra bona ab bon conort,
sino seguida sa mort.

Si serás amich del joch
y en tot lo penses seguir,
de fam te fará morir.

Lo perós, si no té renda,
en lo temps de la vellesa
se veurá ab molt gran pobresa.

Qui desmaye en los principis
de les obres que emprendrá
aquest valor no tendrá.

Tot lo que porás fer avuy
y ho porás tenir á má
no ho guardes pera demá

Lo qui dexe son ofici
y segueix la gentilesa,
tindrà fam á la vellesa.

En lo profit y virtut
es consell molt profitós
que no sies vergonyós.

Al home que té valor
en qualsevol lloch y part
no'i fa lo perill cobart.

Si sents al carrer seroll

imita al savi morer,
no sies com lo ameller.

A emboscada de vellacos
als despedits passatjants
mes valen peus que no mans.

Los mes fanfarrons veurás
que molt xarren com granotes:
comunment son gallinotes.

Creume que los advocats,
procuradors y notaris
de ta bossa son cosaris.

Si pots estar en ciutat
no estigues en llogaró,
majorment si es de baró.

Estimen mes en la patria
la virtut del home absent
que no fan la del present.

La noblesa mes antiga
la millor y de mes proba
l' apaga una taca nova.

Si veus que tens mala fama
y veus que no pots cobrarla,
vesten lluny pera cercarla.

Segons qui regex la casa,
no es tan poch de que no abasto
ni tant de que prest nos gasto.

Tants mossos com tens en casa
mira's be, perque á tots bens
atretants contraris tens.

Ara si be ho vols notar,
los desatinos d'est món
per lo vi y per dones son.

Guarda't d' amor de soltera
y de convit d' hostaler,
perque't costará diners.

Compra lo formatje, ciego,
de color groch y pesat
y 'l pa ben lleuger y ullat.

Del oli pren lo de sobre,
del vi del mig de la bota
y de la mel de dessota.

Butlletí del
Centre Excursionista
de Lleyda

Any I

-1908-

LLEYDA-Estampa de
JOSEPH A. PAGES
— 1908 - 09 —

Butlletí del
CENTRE EXCURSIONISTA
de Lleyda

THE
CENTRAL LIBRARIES
OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO

Index alfabétich d' autors

- Arderiu y Valls, Enrich.   De la velluria: Bellvís: Les Sogues. — Núm. 2.
- »   Lo Canonge poeta, de Guissona.—Números 5, 9 y 11-12.
- »   Excursió á Verdú — Nums. 6, 7 y 8.
- »   La fonètica catalana de Schädel.— Núm. 10.
- »   Discurs inaugural del curs de 1908-9. Núm. 11-12.
- A.(rderiu y Valls) E.(nrich   Documents pera la historia de Lleyda. —Núm. 7.
- »   Bibliografia. —Núms. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 y 10.
- Breuil, Henri. . . . .   Les pintures quaternaries de la roca del Cogul.—Núm. 10.
- Butlletí. . . . .   Qué será lo Butlletí. — Núm. 1.
- Clua, Francisco. . . . .   L' oligocénich de Targa.—Núm. 5.
- Estadella y Arnó, Joseph.   Notes folk-lóriques: Del Segriá... Números 1, 2, 3, 4, 6 y 7.
- Fornes, Herminio. . . . .   Signos ó señales del tiempo para guia de los excursionistas.—Núm. 3.
- Gras de Esteva, Rafel. . . . .   De Historia Aragonesa: Un documento curioso.—Núm. 1.
- »   Jaume I y la Ciutat de Lleyda.—Números 3, 4 y 5.
- »   Del Folk-lore lleydatá.—Núm. 11-12.
- G. (ras de Esteva) R.(afel)   Bibliografia: Revistes estrangeres.— Núm. 4 y 5.
- Herrera y Ges, Manel. . . . .   Viatje á Vallbona de les Monjes.—Números 1, 2 y 3.
- »   Ricart Viñes y Roda.—Núm. 3.
- »   ¡¡Al Cogul!!—Núm. 10.
- »   Memoria llegida en la inauguració del curs de 1908 9.—Núm. 11-12.

- H. (errera y Ges) M, (anel) Congrés Pirinençh.—Núm. 3.
Izquierdo, Lluis. . . . . Excursió á Camarasa.-- Núms. 4 y 5.
Jaume I . . . . . Per Jaume I.--Núm. 2.
Navarro, Antón . . . . . La Casa encantada de Pinyana.--Nú-
mero 6.
Noves . . . . . Noves.--Núms. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
11-12.
Pereña, Alfred. , . . . Lo nostre art antich desapareix --Nú-
mero 1.
» » Excursió á Poblet.--Núm. 8.
Serra, Manel. . . . . Excursió á Camarasa.--Núms. 4 y 5.
Serra y Pagés, Rosend.. La Fregallot: Rondalla.--Núm. 9.
-

Index geogràfic y d' assumptes

- Art antich . . . . . Lo nostre art antich desapareix.—Número 1.
- Bellvís.. . . . . De la velluria: Bellvís: Les Sogues,—Número 2.
- Bibliograff. . . . . Bibliografia,—Núms. 1 á 10.
- Butlletí. . . . . Qué será lo Butlleti.—Núm. 1.
- Camarasa.. . . . . Excursió á Camarasa.—Núms. 4 y 5.
- Cogul. , ... Les pintures quaternaries de la roca del Cogul.—Núm. 10.
- Cogul. . . . . ¡Al Cogull!—Núm. 10.
- Discurs.. . . . . Discurs inaugural del curs de 1908-09—Núm. 11-12.
- Folk-lore. , ... Del folk-lore lleydatá.—Núm. 11-12.
- Folk-lóriques.. . . . Notes Folk-lóriques: Del Segriá.—Números 1, 2, 3, 4, 6 y 7.
- Fonética. . . . . La fonética catalana de Schädel.-Múm. 10
- Fregallot. . . . . La Fregallot: Rondalla.—Núm. 9.
- Guissona. . . . . Lo Canonge poeta, de Guissona.--Números 5, 9 y 11-12.
- Inaugural.. . . . . Discurs inaugural del curs de 1908-09.—Núm. 11-12.
- Jaume I. . . . . Jaume I y la Ciutat de Lleyda.—Números 3, 4 y 5.
- Jaume I. . . . . Per Jaume I.—Núm. 2
- Lleyda. . . . . Jaume I y la ciutat de Lleyda.—Números 3, 4 y 5
- Lleyda. . . . . Documents pera la historia de Lleyda.—Núm. 7.
- Lleydatá. . . . . Del folk-lore lleydatá,—Núm. 11-12.
- Memoria. . . . . Memoria llegida en la inauguració del curs de 1908-09,—Núm. 11-12.
- Noves. . . . . Noves.—Núms. 1 á 9 y 11-12.
- Oligocénich . . . . L' oligocénich de Targa.—Núm. 5.

- Pinyana . . . . . La Casa encantada de Pinyana.--Núm. 6.
Pirinench . . . . . Congrés Pirinench.--Núm. 3.
Poblet . . . . . Excursió á Poblet.--Núm. 8.
Segriá . . . . . Notes folk-lóriques: Del Segriá.--Núm 1,
                      2, 3, 4, 6 y 7.
Sogues . . . . . De la velluria: Bellvís: Les Sogues.--N.º 2.
Targa. . . . . L' oligocénich de Targa.--Núm. 5.
Tiempo . . . . . Signos ó señales del tiempo para guía de
                      los excursionistas -- Núm. 3.
Vallbona de les Monjes. Viatje á Vallbona de les Monjes.--Nú-
                      meros.--1, 2 y 3.
Verdú. . . . . Excursió á Verdú.--Núms. 6, 7 y 8.
Viñes. . . . . Ricart Viñes y Roda.--Núm. 3.

Si no tindrás ous del dia
y ab aygua los pots probar,
dexa lo que sap nadar.

Si per altri vols treballs
y vols tos bens en balansa,
fes per ton amich fermansa.

Guarda 't d' escriurer agravis
ni res que't pugue danyar,
que després no ho pots negar.

Lo qui té de corregir
ha de ser com un crestall,
net y clar com un mirall.

En res no mostre mes seny
de quant fa avuy la persona
com de triar una dona.

Los ferros qu' als presos posen,
que per les mans fort los tenen,
esposes les anomenen.

Míra primer ab qui't cases
abans que no't casarás,
que després tart te mourás.

Si't cases ab dona irada,
y tu serás gens briós,
sereu com lo gat y gos

Si será vana y briosa
y 't veu mans ó 't veu poruch
armará't d' algúν sant lluch.

Si será arrogant y altiva
y tu envers ella no 't alces,
creu que's calsará tes calses.

Si't cases ab dona lletja,
considera que tos fills
pendrán molts de sos perfils.

Si't cases ab gentil dona,
has de creurer que no saps
quants tindrás de maldecaps.

De dona qu' es batxillera
y de la amiga del vi
fuigne com del escorpi.

Guarda't de dona xarrayra
que no té pel á la llengua,
que publicará ta mengua.

Guarda't de dona graciosa
lisonjera y molt afable,
perque tentará un diable.

Guarda't de la que veus fácil
en riurer prest y plorar,
perque te ha de enganyar.

Guarda't de la que molt balle,
que ballant ab los experts
forgen als balls molts concerts.

Si't vols casar, t' aconsello
que, si vols viure à plaer,
prengues igual per muller.

Per molt gran causa que tingues
no li pegues, ans be guarda
no't fasse bou ab albarda.

Dé ningún estat les dones
deuen jugar ningún joch
ab homens, sino molt poch.

Evitarás les converses
de les dones de ta casa,
que bufant s' encén la brasa.

Mira, marit, que lo afeyt
no's fa pera ton conort,
sino pera ferte tort.

Qué amostren vuy ab los monyos,
ab anagües y pintura
sino una gran oradura?

Lo ponent nos ha infestat
à la nostra Catalunya
ab lo mal que allí s' encunya.

Atapen ab les anagües
les viudes y les donzelles
lo mal de ventre y mamelles.

Los nostres usos antichs
eren plans y no costosos,
y no tant maliciosos.

La dona qu' es virtuosa,
y la que no es liviana
no guste d' anar galana.

Vistla segons ton estat,
no la vistes carderola,
fesla si pots tercerola.

Y si Deu te dona fills,
lo primer qu'has d' advertir
es mostrarlos de llegar.

Als criats, fills y dexebles
no'ls dones massa llicencia
y't durán obediencia.

Als fills tindrás molt gran compte
ab lo que se afectarán;
qu' alló facilment sabrán.

Crie la mare á sa filla
ben virtuosa y prudent,
que lo demés tot es vent.

—§.-2.

Conté 143 tercerilles.—Primerament l'autor havia titulat aquest segón capítol «De diferents sentencies», fentlo un tractat apart.

La dona de mes gran fama
de mes ocasió tinguda
es la que n' es coneугda.

La dona mes perillosa
es la mes ocasionada
qu' está de si confiada.

La dona mes mal casada
es la que no es pacient
ab lo marit foll, dement.

Lo mes propi de la dona
es poder ben adornarse,
pentinarse y afeytarse.

—§. 3.—També l'autor l' havia titulat «De diferents sentencies».
Conté 90 tercerilles, de les qua n' hi ha sis de tatxades.

No hi ha cosa avuy al món
de mes profit y quilat
que lo temps ben empleat.

No hi ha vici que no canse
ni menjar, per molt que agrade
que, si molt dure, no enfade.

—§. 4.

Comprén 175 tercerilles: totes elles en alabansa del n.º 3.

Tres trobo lo mes perfet
dels numeros de quants son
en los cels ni en aquest món.

Tres poders pera nostra ànima
ha dat Deu de gran quilat:
recort, discurs, voluntat.

Tres edats les mes perfetes
té nostra naturalesa:
minyó, jovent y bellesa.

—§. 5.

Comprén 37 tercerilles.

A la mort es la cullita,
al viurer es lo sembrar:
viu be, si vols acertar.

No gastos ab bons propòsits
á la vida en esmenarte;
procura en determinarte.

Considera que la nau
no's feu pera estarse al port
sino per seguir lo nort

—Eixida de la Selva pera'ls murmuradors: Son 28 décimes.

Los abelles y aranyes
en una matexa flor
prenen les dos un licor,
cada qual ab trassa y manyes;
Y segons son ses entranyes,
lo qu' han pres van reduhint,
en be ó en mal convertint:
l' una un verí nodrex,
l'altra en mal ho convertex,
diferents fins produlhint.

Després de l' eixida de la «Selva», dona en Geroni Ferrer per acabada la seu obra; y nosaltres donarem per acabat aquest estudi, que no ha tingut mes objecte que 'l de fer coneixer per ses propies produccions al canonge guissonench que, si no es un poeta en la mes alta significació de la paraula, ni potser tampoch un escriptor correcte y elegant, fou un dels pochs que en aquella època cultivaren á plena conciencia la llengua catalana.

Enrich Arderiu.

Del Folk-lore lleydatá

Los pobles acostumen á guardar un recort llarch dels personatges històrichs que per ser virtuts ó per ses qualitats negatives de tiranía ó d' opressió arriben á mereixer fer part del Folk lore popular: pero essent son recort purament tradicional, quan á forsa d' anys, no gayres per lo general, aque'l se pert ó 's debilita, acostuma á succeir que 'l nom del personatje festejat ó agraviat per la cansó ú la rondalla, va sufrint diferentes modificacions, degudes á que 'l poble no 's recorda ja de aquella persona y per lo tant son nom careix de significació, y 's va cambiant, bé obeint al desig de ferlo mes facil de pronunciar, be al proposit de sustituirlo per una altra paraula volent dir una cosa coneuguda.

Y per això convé coleccionar cansons y rondalles, y estudiar-les á fons, perque de vegades una d' ellas, potser la que á primera vista sembla mes insustancial, conté recorts històrichs de gran valer, perque son com la síntesis d' una època ja passada, ó la grafica representació d' un personatge ab tot lo vigor dels retratos populars.

Y allá va un exemple de lo dit.

Recordo que quan era petit, moltes vegades vaig sentir á les criades de casa certes expressions que á les hores no comprenia, y que fins fa molt poch temps no vaig puguer esplicarme. Dites expressíons, que feya difícils una paraula que no'm deya res, tenen també un dels dos sentits; ó de mofa, ó be de pò, pero d'una pò no tan intensa, no tan forta que deixás de tenir cert aspecte de burla; y la paraula difícil, la que no tenia explicació per mi que no li trobava significat era la següent, escrita tal y com sonaba á ses orelles *anriot*. De abdues acepcions, ne donarán mostra los següents exemples autèntichs, per mi conservats ab lo vigor y forsa ab que sempre 's guarden los recorts de l' infantesa. Si alguna vegada, com succeeix ab freqüencia entre criatures, teniam l' ocurrencia de posarnos cintes y trossos de galó figurant bandes y entorxats y ab ells sobre 'l pit ó mánigues passejavam orgullosos, ja era cosa sabuda que nostra vanitat habia de sentir la frase: «*semblés l' anriot*». Si per lo contrari ocurría entre la gent menuda una baralla y algun dels petits, després de donar una catxeta á algun dels grans, corria á refugiarse sota 'l devantal de la criada, ó detrás d' aquesta, al anar l' agredit rabiós y furient, ab los ulls plorosos y 'ls punys apretats, á

girarse contra l' agressor era rebut irònicament ab l' expresió, *fugiu que ve l' anriot.*

Los documents pertanyents á l' època de la Guerra de l' Independència per mi examinats fa poch, m'han portat á la memoria dites expressións donantme per fi l' explicació d' aquella paraula, que sempre havia cregut sense sentit. L' *anriot* de les meves criades es sencillament lo general francés Henriot gobernador militar de Lleyda que va esser desle l' entrada del francés, y del qual son moltes les barbaritats, fusellaments y tota mena d' execucions que la tradició popular lleydatana conta. Y me ho fa creure aixis la circumstancia de que les criades de casa havien après dites locucions de ma bona tia Mariagna Gras, velleta que l' any 1809 tenia deu ó dotze anys, que presenciá 'ls horrors de la presa de Lleyda y explosió del polvorí, y fou testimoni de la tirania de l' Henriot, que recordaba ab tot detall.

Y posat aquest extrem, també crech deu atribuirse la mateixa intenció á la cançó popular lleydatana que encara avuy repeteixen nostres petits:

Ara 'n balle l' andiot
Ara 'n balle, ara 'n balle
Ara 'n balle l' andiot
Ara 'n balle 'l caballot.

Perduda pel poble l' idea y 'l recort del personatge històrich, al trobarse dins la cansó primitiva ab la paraula *anrlot* (tal y com se pronunciava lo nom francés Henriot) y no sabent sa significació, ha canbiat aquella, y feta sa substitució per la nova *andiot*, ó bé *indiot*, que de les dos maneres se diu avuy, sens guanyar res d' intenció ni significat, y falsejant aixís la cobla primera, que segurament degué esser

Ara 'n balle l' Henriot
Ara 'n balle, ara 'n balle, etc.

Y vegis com, una cançó de carrer, á primera vista sense sentit, ve á esser una cobla històrica, que retrau la burla y befa que 'l poble feu d' un dels personatges mes tétrichs de l' historia lleydatana.

Rafel Gras,

Memoria llegida pe'l Secretari, D. Manel Herrera, en la inauguració del curs de 1908-1909

SENYORS:

Lo reglament del CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEYDA encomana al Secretari que anyalment dongue compte als socis en una *memoria*, al celebrar la sessió que avuy celebrem, de tots les treballs fets per lo «Centre».

Me veig en la impossibilitat de cumplir aquesta feyna. Per ferla be, es menester haver estat al corrent de la nostra vida; era necessari haver viscut aquesta vida pas á pas, haverla fet meva anant jo ab ella com tots dos en un per tot arreu, á visitar Verdú y riu avall pels poblets de la bonicoya ribera del nostre boig Segre, als endintres del Segriá y la Segarra y á les tétriques y colossals runes de Poblet y montanyes alegroyes de Prades, fetes tornar aytals pe'l nostre consoci l' enginyer Reig, haver estat en constant comunicació ab los Centres de fora, companys nostres, y dins de l' impremta veyent la marxa del «Butlletí». Res de tot aixó he fet; no, no era la vida del «Centre» la que jo vivia, n' era un altra molt estimada, que vveya que 'm fugia y li daba, desgraciat de mi, aixis m' ho creya, la meua com jo podia, ab cuidados del cos y carinyos de l'anima, en la creencia de que retíndria ab la meua la d' aquell que com un fill m' estimava y jo á 'n ell com á un pare.

Per aixó me trovo ara perdut, sense sapiguer que dirvos.

Be ho voldria esplicarvos lo qu' hem fet, be ho voldria dirvos qu' hem estés l' acció del nostre Centre ab la comunicació estableta entre nosaltres, y entre nosaltres y les entitats espanyoles y estran geres que, com lo CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEYDA, estudien les coses de les seues terres y donen á coneixer la feyna feta per medi de publicacions periódiques.

Vos ho diré com puga, d' una manera ó d' un altra: aixís.

No hem volgut que 's perdés lo que fem, sigue poch sigue molt, y mensualment ab mes ó menys regularitat surt un «Butlletí» que ve á ser lo nostre portaveu, la nostra paraula viva, que cridant tant fort com se pot, ilustrant lo que 's diu ab gravats, que venen á ser com les floretes d' un prat qu' alegran la vista entre la verdor de l'herba, encara qu' aquesta siga la mes profitosa, procurem que s'estenguen los nostres esforços y que no sols no 's perden sino que si-

guen utils al proxim, socis del Centre y no socis del Centre; puig la nostra veu, que á ningú pot ofendrer, que sols ressona per comunicar treballs de ciència, lletres, historia y art, pot anar á tots; y á tot arreu volem que vaige.

Estimemse'l lo «Butlletí»; es lo fill nostre; com á pares l' hem de voler y estimar y com á tot fill cuydarlo. Penseu que 'l pobre es petitet, que mesos de vida tan sols compte y, com tot lo que engendra l' home, naix sense medis de vida y se 'l ha de fer viurer á forsa de cuidados; ecessita ara per ara lo «Butlletí» los carinyos, los bons desitjos de tots per esquerarlo. Ara ja n' es nat: hem procurat que vingués á la vida tan fort com hem pogut; falta ferlo creixer; ja casi camine sol: dins de poch ab l' ajuda de tots serà un noy gran, luego un home que tindrà vida propia, se fará respectar y estimar; los fruits seus á tothom son agradosos; y nosaltres entre tant sentirem un orgull llegití, natural, de bon esse, al veurer lo nostre fill, gran, enlayrat, benvolgut de tots y fent bones obres que 'ns compensaran dels nostres esforços y treballs.

Excursions s' en han fetes; y escuso dirles y detallarles per que lo nostre noy les fá coneixer. A Benavent, Torreserona, Verdú, Espluga, Poblet y Cogul, s' ha anat; y á tot arreu s' ha fet bona feina.

Socis n' han entrat; alguns s' en han surtit, un se 'ns ha mort; Agustí Santesmases, ens ha deixat per sempre.

Benvinguts sigan los uns; los altres, si s' en han anat, per ells fan. Un recort del ànima com á expressió del nostre sentiment pel que la mort forzosament ha separat de nosaltres. Que al cel sia.

Y acabo aquestes ratlles, demanantvos perdó per aver cumplert tan malament la meva tasca, fentlos patir de sentirme; pero, jo ho havia de fer y vosaltres m' havíau d' escoltar: y, com tots patiam, jo de fer una cosa que no podía fer bé y vosaltres de sentir una cosa dolenta, m' he dit: femho curt y patirem menos.

Grans mercés á tots y bon any 1909.

HE DIT.

Discurs inaugural, llegit pe 'l president Sr. Arderiu

Companys d' excursionisme:

Fa poch mes de un any, lo nostre consoci en Rafel Gras vos anunciaba desde aquest lloc presidencial, desde 'l qual tan ha

contribuit al engrandiment del «Centre Excursionista», uns bells propòsits pera l' curs que acaba de finir. S' ha seguit son impuls; y d' aquells propòsits uns s' han vist cumplerts avans d' ara y altres estan cristallisant.

Lo Centre ha fet, donchs, tasca profitosa: ho proclamen les planes del «Butlletí», les excursions realisades, los estudis que s' estan ultimant. A n' aquest esfors continuat y seriós del nostre Centre es segurament deguda la importància que dintre y fora Lleyda ha conquerit: dintre de Lleyda ha sigut reclamada diferents vegades la seua cooperació en obres de cultura: fóra de Lleyda ha sigut especialment solicitada la seua adhesió y presència en Congressos històrichs, en excursions científiques, en actes d' entitats semblants á la nostra: á nosaltres ha vingut l' eminent explorador de coves Mr. Breuil: á nosaltres sovint se 'ns consulta sobre punts determinats de les comarques de Lleyda.

Pero entenç que la publicació del «Butlletí» es qui 'ns ha collocat principalment en aquest lloc de satisfactoria altura: ell ha fet coneixer fora de Lleyda la nostra entitat y ha conseguit paraules de lloansa de professors de reconeguda competència: sos articles ens han sigut demanats repetidament per notables publicacions artistich- arqueològiques y llingüístiques de nacionalitats diferents: y escriptors de renom, entre ells lo folklorista Rossend Serra, lo literat Ernest Moliné, lo poeta Mossén Navarro, s' han ofert ben espontàneament á colaborarhi.

Ja qu' hem encertat lo camí, hem de seguirlo. Y jo be voldria aquesta vetlla dirvos alguna cosa del camí á seguir, de la tasca a realisar: y fins, si m' ho permeteu, m' hi atreviré. No us parlaré pas de nous descobriments: no faré mes que recordarvos lo que sent y pensa cada hu de vosaltres: avivar recorts y esperances.

Es lo Centre un foco que irradia sos raigs al exterior y quin a esfera d' acció es molt extensa, en quant als assumptes de que pot ocupar-se y en quāt als llochs en que pot exercir la seua activitat. Ha de ser, per lo tant, nostre primer cuidado, lo de donarli vida y calor. Vida se n' hi ha de donar procurant l' augment de socis. Este n, senyors, en un període d' estancament que sols pot esser de bon auguri, quan les societats han conseguit lo seu màximum de desenrotlllo: y jo no crech que una cincuentena de socis sia lo més que pugue arribar á donar Lleyda al nostre Centre. Cal, per consegüent, que la nostra acció social arribe á interessar á persones d' aquesta ciutat quines aficions y carrera semblen aproposit per figurar entre nosaltres: es precis convencer á tothom de que l' «Cen-

tre Excursionista» no es una societat mes ab la única finalitat de cobrar quotes: s' ha de treballar, no certament am mires tranzitories, sino ab l' idea de fer tasca seria, durable y profitosa. Estich segur què no li mancarán al Centre socis qu' ara trobem am falta: segur que vindrán també aquells que per sa folgada posició estan en condicions de permetre's lo luxo d' excursionejar á tot hora y que, per les seues habituals ocupacions, poden dedicar una gran part del temps á estudis que redunden en benefici del Centre y de la general cultura.

Pera conseguir aquest primordial objectiu entenem que hi han molt nombrosos y variats medis: entre eils, les conferencies y sessions públiques, la organisiació de concursos y exposicions, lo millorament del «Butlletí» y la publicació de monografies científiques, històriques ó artístiques.

Son les conferencies y sessions públiques d' un resultat pràctic y positiu sempre que se ls hi vulgue donar aqueix caracter: sols una n' hem sentit y vist descapellar al Centre per un dels nostres consocis, en Manel Herrera, y no duptem gens ni mica de que va serli ben profitosa. Utilisant les projeccions com auxiliar de les conferencies, en aquéstes podrem en sa totalitat exposarhi los monuments mes notables, los tipos y costums populars y les mes sorprendents belleses de la naturalesa que l' excursionista ha contemplat, y tal vegada descubert, en sos viatges: ofereixen també les conferencies ocasió apropiada pera l' desenrotll de temes de llingüística y folklore y pera l' escampament de rondalles y llegendes y cansons armonisades, que son tan atractives y fan tan agradoses les vetllades. Lo públich hi concurriria y l' centre adquiriria popularitat y vida, exercint al mateix temps una notable influencia educadora.

Un altre medi d' aumentar en socis y de creixer en estima es la organisiació de concursos y exposicions. ¿Perque no hem de practicar aquí lo que sovint fan y practiquen lo Centre Excursionista de Catalunya y l' del Pla de Bages y l' del Vallés y, á fora de Catalunya, tantes y tantes societats? Florida espléndida pot surgir de les encontrares lleydianes y nosaltres arreplegarem bona cuillita. Son los concursos actes de fàcil execució; n' hi ha prou amb unes quantes pessetes, no moltes, y ab la ferma y decidida voluntat d' un parell ó tres de socis; y d' assumptes no n' habien de mancar: de tal faisó s' hi presten y brollen tan abundosos que fins conseguiriam, si ns ho proposessem, la realisació d' un concurs anyal y, si s' vol, d' un concurs y exposició permanents: constitueixen

bases de concurs les fotografies y postals, los objectes arqueològichs, artístichs ó naturals, les rondalles y cansons. Los concursos de fotografies y postals, als que podrien agregarshi los de dibuixos y pintures, son los que han conquerit mes importància y boga, arribant á ser tan freqüents que, casi no hi ha mes en que no se n'anuncie á Espanya un de nou. Y s' explica per la extraordinaria varietat que poden admetre: ells poden tenir per assumpte ó be vistes generals de poblacions de les comarques ó be vistes de monuments arquitectònichs ó de retaules ó de creus de terme ó de rius ó de torrenteres ó de baumes ó de mil y mil objectes que l'art y la naturalesa en competencia han posat al redós nostre; al concurs d' objectes hi tindrièn cabuda unes vegades los minerals d' un determinat ordre y altres vegades los animals ó 'ls vegetals de certes espècies; y hi trobarien lloc adequat les coleccions de sagells y de monedes, les escultures y 'ls fòssils y tot lo que 'l temps ha respectat de la velluria.

Los concursos folklòrichs, que d' una manera brillant han ensajat y terminat á Barcelana lo Centre Excursionista y l' Orfeó Català y que en forma mes senzilla s' ha plantejat en periódichs y revistes de diferents llengües, admieten tota la infinita varietat de les diferents rames del saber popular: les cansons populars de tota mena (de rónda, de lladres, de caballers, històriques, etc.), los cuentos, les llegendes, los jochs, los balls, les costums, són una font inestroncable, sempre susceptible de motius nous. Y fet lo concurs, feta la exposició: per això no cal parlarne y m' estalvio de molestarvos.

La gran idea del Centre ha sigut la creació del «Butlletí». Amb úna petita subvenció de la caixa de la Societat, pot sostenirse: lo nombre de suscriptors es de suposar que aumente y, per això creyem que aquell pot millorar-se. La millora se refereix á tres ordres: puntualitat en sa publicació mensual, augment en son text y adició de lámines, separades, á cada un dels nombres: am lo conjunt d' aquestes lámines se formaria un album artístich-monumental complet de cada una de les comarques lleydianes. Les tres millores se conseguirien destinanthi los ingresos dels nous probables socis y aportanthi una petita dossi de bona voluntat, que amb aquesta mira tornem á reclamar dels nostres companys. No ho es fin impossible lo sosteniment del «Butlletí» millorat: ja casi es del tot pujada la costa: no manca mes que una embranzida pera assolir lo cim. Donemla forta y tindrem una revista que podrà competir ab totes les publicacions similars.

Complement del «Butlletí» podrien ser lo gran nombre de monografies á que 's presta l' estudi de les terres lleydатanes casi del tot inexplorades: monografies que anirien sorgint á mida que 'ls socis anessen coneixent y estudiant les poblacions: aqueixes monografies unes vegades per la seu extensió y altres per motius diversos se fará necessari publicarles separadament del «Butlletí» y 'l Centre deurá patrocinarles, tota vegada que no serán mes que un complement ó ampliació del seu periódich. Dies de prosperitat han de vindre, en que 'm figuro que aixó tindrà perfecte cumpliment.

Al Centre hi ha de creixer l'entusiasme, s' ha de donar forsa y calor als seus projectes y decisions. Molt contribuirá á conseguirho la freqüencia ab que 's reuneixen los socis y les seccions y 's forgen plans y projectes y 's discuteixen y 's reformen. Per sort, los amples y acondicionats locals del Liceu Escolar se 'ns han cedit pera quantes vegades tinguem á be reunirnos: y mentres no dispossem de local propi, aquest es prou: de revistes y periódichs no 'n mancarán: depèn exclusivament de nosaltres la major ó menor freqüència en les reunions. Certament que no son suficients un local y uns quants periódichs: pera auxiliar lo moviment intern de la Societat, s' ha de promoure la creació y formació d' un museu de ciencies y de història; que, si son escassos los caudals pera formarlo de primer entuvi, los socis a les excursions recullirán qui un mineral, qui una moneda, qui una planta, qui un fòssil, qui una escultura; y 'l museu tan històrich com científich anirà augmentant sense necessitat d' acudir lo Centre á dispendis de cap mena: l' acció nostra serà imitada y no mancarán tampoch donadors que acreixerán los fondos que 's reculleixen.

Los socis necessiten també obres de consulta pera 'ls seus estudis; y per mes que 'l «Butlletí» proporcionará varies revistes y alguns llibres, no serà prou pera la base de la Biblioteca: se fa imprescindible acudir á la adquisició de les obres mes importants y modernes que puguen consultar les seccions: llibres d' arqueologia y numismática y epigraffia; de geologia y prehistòria; de mineralogia y de botànica y zoologia; de llinguística y de folklore y sobre tot guies y mapes. Per desgracia, aquesta serà tal vegada la millora mes difícil de conseguir, per lo que té de gravosa pera 'l nostre presuposit: no obstant, un poch cad' any, se reunirà y formarà una apreciable col·lecció sense que 'l Centre se n' haja ressentit notablement en sa caixa y obtenint en cambi una millora de gran resultat.

Ha de cuidar també la Associació de la compra d' aparells

aproposít pera l' excursionisme: bastons d' alpinista, baròmetres, termòmetres y curvimetres suficients y de precisió: llanterna màgica pera projeccions, màquines fotogràfiques y demés objectes quina adquisició la pràctica ns aconselle. D' aqueix modo, l' excursionista tindria mes atractiu, lo Centre mes ampla finalitat y 'ls socis mes agradosa estada al seu local.

Y si tan hi ha que fer en lo que podríam dir organització interna de la Societat, quanta no serà la seu feyna de portes en fora! Y á fe que no cal anar gayre lluny: à la nostra ciutat mateixa esperen la labor dels arqueólechs de la Excursionista la Catedral antiga que, si se ha sigut descrita per en Pleyán de Porta y en Roca y Florejachs, està reclamant una seria y detallada monografia; l' iglesia de Sant Llorens ab sa nau central romànica y gòtiques les laterals y ab sos retaules de gran mérit: l' iglesieta romànica de Sant Martí y à Gardeny Santa Maria dels Templers: les runes de Sant Ruf, que l' temps se les emporta: lo Museu del Seminari, que enclou obres de gran valor, lo Museu provincial que, encara que redruit, estotja algom de artísticament notable; la sagristia de la Catedral que guarda tresors en robes y tapissos. Casi tot inexplorat, casi tot desconegut: molta y bona pasta: no cal mes que tallarla y coure 'l pa.

Y 'ls historiayres no estiguen vagarosos: l' Arxiu municipal es riquíssim en documentació, avuy catalogada en casi sa totalitat, documentació que comensa al segle XII y segueix sense fallar fins als temps presents, constituint com una pedrera d' hont s' han d' arrancar los blochs ab que deu fabricarse la verdadera historia de Lleyda: l' Arxiu de la Catedral, mes rich encara que l' Ajuntament, conté pergamins y cartularis de la desena centuria y còdices de espléndides miniatures y documents de preu inestimable pera la historia de la Seu lleydatana, y adhuc de la capital y dels pobles del bisbat; y mereixen ser visitats los Arxius parroquials y l' del Palau episcopal, així com deu serho també lo de la Sanch y molt detingudament, per la seu antigüetat y gran caudal d' existencies, lo de Beneficiats de Santa Maria. Encara n' hi ha dos mes que cal recorre: son lo de la Diputació y l' del Govern militar. Llarga es la feyna que se ns presenta; pero no s'ha de defallir: nosaltres debem comensarla; si no la acabem, ja vindrà qui, mes sortós que nosaltres, trobarà avansada aquesta tasca.

Y també està casi en absolut per fer l' estudi de la geología del terren y de les plantes que hi neixen y dels animalons que hi viuen: ningú s' ha molestat encara en esbossar la nostra prehistòria, en

cercar materials per la protohistòria, en escriure una botànica ó una flora ó una fauna peculiars de Lleida: la secció de ciències de la Excursionista, vetllant pe 'ls prestigis de la nostra entitat, aclararà elements que ll serveixen per a son acabat estudi.

¿Y que 'n direm de la feyna que tenen á fer lo llingüista y 'l folklorista? Son de tanta consideració les varietats que 'l nostre llenguatje porta á la fonètica, al léxich y fins á la sintaxi de la llengua catalana que seria meritori anotarles totes y flns compararles ab les formes semblants usades en altres indrets de Catalunya. Les llegendes y les cansons se van perdent de tal manera que casi 's pot dir no 'n queda ni senyal de lo que foren: de cent á celis trobareu alguna pajesa que us en recitará alguna: la influència castellana ha fet perdre una part de les nostres tradicions y de les cansons antigues: la influència ciutadana sembla renyida ab la senzillesa y bona harmonia de certes rondalles catalanes: es lo folklorich un tresor que se 'n va y cal que anem depressa á recullirlo.

Per extraordinaria que sia la tasca de ciutat, no es menos gran la que deu ferse á les comarques; y á totes dos ha de atendre lo Centre Excursionista, especialment quan se tracta d' aquelles que no tenen constituit Centre. Lo medi de que 'ns hem de valdre son les excursions y 'ls viatges: la nostra Associació y 'ls nostres socis deuen judicar sempre *de visu* y acullir sempre á benefici d' inventari alló que aprenen *de auditu*. Tots los socis saben com les excursions deien ferse pera esser profitoses: lo secret está en sapiguer usar del temps: si 's fa, en quant s' arriba al lloc y d' acort ab algun cicerone, relació dels punts que han de ser vistos y á cada un se li destina un temps prudencial y, si aquest hagués de mancar, se fa la divisió y distribució, segons les respectives aficions, dels objectes á veure, estarà solventat lo problema, perque tot lo que cónvingue pera guanyar temps pot encomanarse á una ó varies màquines fotogràfiques que son element essencialíssim de tota excursió.

No hi ha que dir si la feyna es llarga amb una província d' uns nou cents pobles entre 'ls quins n' hi ha de tan llarga y accidentada historia com Balaguer y Seu d' Urgell y Guimerá y Solsona y Guissona. Per aixó lo mes práctich es dividirla en diferents districtes d' exploració, acomodantmos, si fa ó no fa, á la antiga divisió per comarques, ja que cada una d' elles té com una fesomia propia y 'ls pobles que la componen ofereixen de ordinari alguns caràcters iguals, que soLEN referirse mes que res á la formació del terrer, á tradicions y rondalles, á varietats fonètiques de llenguatje y á usos y costums dels habitants. Allavors seria ocasió d' organizar sec-

cions foranes del Centre, les quines obrarien amb entera independència dintre de cada circunscripció, donant empro compte al Centre de tots los treballs efectuats y rebent d' ell los auxilis que les circumstancies exigissen y les seccions foranes reclamessen: pero, si l' personal de la circunscripció no fos lo suficient pera constituir una secció forana, hi cabría l' recurs de nomenar socis delegats, com ara's ve practicant.

Y vaig á acabar. Apart de tot lo expressat, ha de vetllar lo Centre pera que no desapareguen de nostra terra y vajen al extranger los objectes de valor artístich ó històrich que encara queden als pobles de Lleyda: lo primer pas para conseguirho es formar un inventari detallat, poble per poble, de les obres que per qualsevol concepte ó rahó puguen ser codiciades pe l's poch escrupulosos mercaders d' antigüetats: fet l' inventari, se requereix á cada poble ó, al menys, á cada comarca un corresponsal que 'ns comunità, al ensems que les trovalles, la desaparició dels objectes artístichs, ó millor dit, que 'ns avise los preparatius que soLEN precedir á tota desaparició. Així l' Centre tindrà lloch y medi d' oposarshi. Y, del mateix modo que la nostra Societat ha de cuidar de que no sian venudes, les antigüetats traficables ó les obres artístiques de mérit, ha de posar empenyo en que no vinguen á terra al cop de mans destructores los monuments arquitectónichs de valor, en que no 's malmeten ni 's blanquejen frontis, retaules y sants, en que 's restauren degudament y 's consoliden les obres d' importancia pera la historia general ó la del art ó per la especial d' una comarca ó d' un poblet.

Pera conseguir lo rèspecte á les antigüetats y l' apoyo necessari de qui pot impedirho, debem recomanar la pràctica de posarse d' acort ab les autoritats civils y eclesiástiques y de reclamarlos que fassent euydar de la conservació dels tresors que l' passat ens ha llegat: deu dirigirse també l' Centre á n' aquells particulars que poden contribuir als fins de la nostra tasca civilisadora.

Y, per fí, si fos necesari, no 'ns negaría son concurs la prempsa diaria; y amb ella y l' nostre «Butlletí» es de creure que mouriam la opinió y que conseguiriam los nostres propòsits que, per ser altruistes y civilisadors, mereixen y obtenen la simpatia de la gent recta y sensata.

Portemhi tots, amichs meus y companys, á la gran obra del Centre lo nostre esfors personal: per humil que sia, jamay será despreciable; que l's grandiosos monuments han sigut bastits de mica en mica, aprofitant los minúscols grans d' arena ab que han amas-

sat l' argamassa, y les pedretes casi microscòpiques que serveixen de falca als somadals.

He dit.

Lleyda, 27 Desembre 1908.

NOVES

S' han adquirit ab destí á la nostra Biblioteca les dos obres següents:

«Pirineu Catalá», per Cesar August Torres.

«Topographie pratique de reconnaissance et d' exploration», per E. de Larminat.—Text y Atles.

—Habem rebut per primera vegada, de canvi, les següents publicacions: «Estudis Universitaris Catalans» de Barcelona; «Bulletin de la Société d' Etudes Scientifiques d' Angers»; y «Bulletin de la Société Neuchateloise de Géographie». Sien benvingudes á la nostra redacció.

—Lo nostre consoci n' Alfred Pereña ha donat al Museu del Centre un medalló de coure que presenta 'ls caracter dels sigles XVI ó XVII.

—Lo «Centre Excursionista de Lleyda» ha acordat fer, lo dia de Reys, una excursió á Castelló de Farfanya.

—En Francisco de Mesa y Salvadó ha regalat al nostre Museu los següents minerals: coure, d' Aneto, lloch Montaña de los Negros, província d' Osca; plom de les mines d' Andorra; sulfat y pírita de ferro de Lletó, amiante de Llaborsi, galena d' Arcabell, coure de Sort y pírita de ferro de la serra de Cadí.

—Ab lo present número 's reparteix un full que conté la avant-portada, portada y dos index del volum corresponent al any 1908.

PUBLICACIONS del "Centre Excursionista de Lleyda,"

Butlletí del «Centre Excursionista de Lleyda».—Any I.—
Colecció completa, de la que sols ne queden deu exemplars, á
15 pessetas.

Exemplars de qualsevol dels números publicats, menos
lo número 10 corresponent á Octubre, de que no hi ha mes
exemplars que els de les col·leccions, á **1 pesseta.**

Lámina (per separat) de les pintures rupestres del ⁰³¹ 1
1 pesseta.

Se venen á l' Administració del Butlletí
Plassa de Sant Joan, 16 - Botiga

